

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Wydział Pedagogiki i Psychologii

LIDIA PAWELEC

ORCID: 0000-0001-9627-7490

lidiapawelec@op.pl

Kształcenie nauczycieli na Kielecczyźnie w latach 1989–2005

Teacher Training in the Kielce Region in 1989–2005

STRESZCZENIE

Wydarzenia roku 1989 stały się źródłem przemian we wszystkich dziedzinach życia politycznego, społecznego, ekonomicznego i kulturalno-oświatowego. Radykalne zmiany, jakie nastąpiły na początku lat 90., stały się źródłem nowych problemów edukacyjnych. Konieczne stało się określenie na nowo idei, zadań i celów edukacji oraz sformułowanie planu ich realizacji. Stan edukacji, będący efektem poprzedniego systemu politycznego, wymagał konkretnych działań naprawczych. Brak odpowiedniego wykształcenia nauczycieli był problemem Kielecczyzny. Wskutek przemian ustrojowych system edukacji zaczął być dostosowywany do wymogów cywilizacyjnych przełomu XX i XXI w. Konieczne okazały się nie tylko zmiany w strukturze kształcenia dzieci i młodzieży, lecz także kształcenia nauczycieli. Chodziło o stworzenie takich warunków, aby studia nauczycielskie były wybierane przez młodzież najzdolniejszą, która identyfikuje się z zawodem nauczyciela. Władze oświatowe dostrzegły również konieczność kształcenia nauczycieli tych specjalności, które by zaspokoiły aktualne potrzeby oświaty. Nauczyciele przedszkoli i szkół podstawowych mieli zdobywać kwalifikacje zawodowe w kolegiach w ramach wyższych studiów zawodowych. Planowano też wprowadzenie dwuprzedmiotowego kształcenia nauczycieli oraz dostosowanie systemu ich doskonalenia do zmian zachodzących w oświacie. W latach 1996–2000 struktura wykształcenia nowo przyjętych nauczycieli się poprawiła. Coraz więcej z nich miało wykształcenie wyższe, systematycznie malała liczba nauczycieli z wykształceniem średnim oraz na poziomie studium nauczycielskiego i kolegium. Zwiększała się liczba nauczycieli pełnozatrudnionych z wykształceniem wyższym magisterskim. Po 1989 r. stale zmniejszała się liczba nauczycieli z wyższym wykształceniem, którzy nie posiadali uprawnień pedagogicznych.

Słowa kluczowe: transformacja ustrojowa; kształcenie nauczycieli; studia nauczycielskie; uprawnienia pedagogiczne

WPROWADZENIE

Zasadnicze zmiany w kształceniu nauczycieli nastąpiły po 1989 r. Wydarzenia tego okresu stały się źródłem zmian we wszystkich dziedzinach życia politycznego, społecznego, ekonomicznego i kulturalno-oświatowego. Nastąpiło wówczas załamanie modelu władzy typowego dla ustroju socjalistycznego, dla którego charakterystyczna była kierownicza rola partii w państwie, narzucającej marksistowsko-leninowską ideologię we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Rozpoczynająca się na początku lat 90. transformacja ustrojowa stanowiła rewolucyjny wręcz przełom polityczny i oznaczała całkowite zmiany systemu gospodarczego i społecznego. W tym czasie rozpoczęła się budowa gospodarki rynkowej, a zarazem był to początek procesu przekształceń własnościowych, dzięki którym sektor prywatny stał się podstawową formą gospodarki. Polska gospodarka w końcu otworzyła się na świat, a wraz z dynamicznym rozwojem działalności małych i średnich przedsiębiorstw błyskawicznie rozwijał się sektor usług (Mikuła, 2004, s. 261). Funkcjonujący do 1989 r. system nakazowo-rozdzielczy w gospodarce był od tego momentu zastępowany modelem gospodarki rynkowej. Wśród podstawowych kierunków przekształceń w tym obszarze znalazły się prywatyzacja i reprivatyzacja oraz restrukturyzacja, której celem było dostosowanie gospodarki do potrzeb rynku. Daleko idące zmiany dotknęły także sferę oświaty i edukacji, które musiały dostosować się do zmieniającego się ładu społeczno-polityczno-gospodarczego.

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie rodzaju i dynamiki zmian w obszarze kształcenia nauczycieli po 1989 r. Stąd problem badawczy wyraża się w pytaniu: Jak przedstawiały się zmiany w kształceniu nauczycieli w Polsce i na Kielecczyźnie w latach 1989–2005?

KONTEKST SPOŁECZNO-POLITYCZNO-EDUKACYJNY ZMIAN W OŚWIACIE PO 1989 R.

Należy przypomnieć, że w początkowym etapie transformacji ustrojowej polska oświata i szkolnictwo były podporządkowane państwu, a większość placówek oświatowych miała charakter instytucji państwowych. Obowiązywała jeszcze wtedy ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. 1961, nr 32, poz. 160), zgodnie z którą zakładanie, prowadzenie i utrzymywanie szkół było obowiązkiem państwa, co miało zasadniczy wpływ na cele systemu oświaty. Kształcenie i wychowanie miało przede wszystkim przygotować kwalifikowanych pracowników gospodarki i kultury narodowej, którzy byliby świadomymi twórcami socjalizmu. Wszelkie placówki edukacyjne i oświatowo-wychowawcze miały wychowywać w duchu socjalistycznej moralności i socjalistycznych zasad współżycia społecznego. Wychowanie i nauczanie miało

charakter świecki, a jego fundamentem była ideologia marksistowsko-leninowska. Ówczesne władze oświatowe realizowały politykę oświatową państwa, a ich przedstawiciele (w większości członkowie partii rządzącej) byli gwarantami wykonywania dyrektyw partyjnych. Sytuacja ta uległa zmianie wraz ze zmianami w życiu społecznym i gospodarczym, które zawsze oddziałują również na funkcjonowanie instytucji edukacyjnych (Majewski, 2005, s. 126).

Jak trafnie zauważyła Jolanta Szempruch, transformacja ustrojowa, będąc procesem wielopłaszczyznowym, długofalowym, innowacyjnym i trudnym, objęła sferę społeczno-polityczną, ekonomiczną, prawną i edukacyjną. Zachodzące w tym czasie zmiany w organizacji państwa i metodach sprawowania władzy miały jednocześnie wywołać określone zmiany w społeczeństwie. Jako kompleksowy proces przebudowy transformacja dotyczyła obszaru polityki (wielopartyjny system organizacji politycznej), ekonomii i przemysłu (gospodarka wolnorynkowa), społeczeństwa (demokratyzacja życia) oraz kultury i edukacji (Szempruch, 2001, s. 14–15). Ponieważ oświata stanowi element ogólnego ładu społecznego i jest jego odbiciem, wszelkie zachodzące w niej przemiany są reakcją na zjawiska bardziej ogólne. W związku z tym radykalne zmiany, jakie nastąpiły na początku lat 90., stały się źródłem nowych problemów edukacyjnych. Konieczne stało się wówczas określenie na nowo idei, zadań i celów edukacji oraz sformułowanie planu ich realizacji. Stan edukacji, będący efektem poprzedniego systemu politycznego, wymagał konkretnych działań naprawczych. Charakterystyczne było dla niego m.in. przeładowanie programów nauczania wiedzą encyklopedyczną, co nie służyło rozwojowi samodzielnego myślenia i kreatywności. Strukturę systemu edukacji tworzyła jednolita, powszechna, ośmioletnia szkoła podstawowa i różne rodzaje szkół ponadpodstawowych: trzyletnie zasadnicze szkoły zawodowe, czteroletnie licea ogólnokształcące, średnie szkoły zawodowe, szkoły policealne. Szkoły zawodowe (i policealne) edukowały w wąskich specjalnościach, a ich absolwenci nie byli przygotowani do tego, by odnaleźć się na zmieniającym się rynku pracy. Dla władzy ludowej najbardziej wartościowi byli bowiem ludzie nie tyle wykształceni, ile dyspozycyjni i gotowi do podjęcia pracy natychmiast po skończeniu szkoły. Transformacja ustrojowa zapoczątkowała zmiany o szerokim zasięgu, do których społeczeństwo polskie nie było gotowe również z uwagi na to, że wciąż reprezentowało wiedzę dostosowaną do potrzeb niekonkurencyjnego już ustroju gospodarczego. Reforma oświaty była więc koniecznością i wiązała się z dostosowaniem jej jakości i formy do zmian, jakie zachodziły na rynku pracy i w sferze gospodarczej. Kształtująca się dopiero rzeczywistość potrzebowała ludzi, którzy sprostałiby zupełnie innym oczekiwaniom społecznym i innym zadaniom, realizowałiby inne cele. Młode („nowe”) pokolenie musiało osiąść umiejętność życia w złożonej rzeczywistości (Szyszka, 2010, s. 255–256).

Odejście od poprzedniego ustroju nie było jednak tożsame z natychmiastową zmianą w edukacji. Nowa władza nie dysponowała odpowiednim zapleczem

organizacyjnym, programowym, materiałowym i ludzkim, dlatego jej działania były znikome i rozciągnięte w czasie, co zdecydowanie obniżyło jakość kształcenia. Za sukces należy uznać stopniowe odchodzenie od kształcenia uzawodowiającego na rzecz liceów ogólnokształcących i innych szkół średnich, które stwarzały możliwość kontynuowania edukacji na poziomie wyższym. Należy przypomnieć, że potrzeba upowszechnienia wykształcenia średniego była akcentowana już na początku lat 70. Niestety, w latach 80. nie doszło do żadnych zmian w tym obszarze. Gospodarka wciąż potrzebowała ludzi do pracy, którzy byli gotowi ją podjąć po krótkim specjalistycznym przeszkoleniu. Dopiero po 1989 r. edukacja oferowana przez zasadnicze szkoły zawodowe (tzw. zawodówki) okazała się niekompatybilna z wymogami ówczesnego rynku pracy. Sytuacja ta stała się źródłem wielu negatywnych zjawisk społecznych, m.in. bezrobocia i jego następstw (Gołębiak, 1998, s. 22–23).

Lata 90. to okres, w którym polska edukacja charakteryzowała się licznymi niedomogami, wynikającymi m.in. z prymatu informacji nad umiejętnością oraz przewagą kształcenia zbiorowego nad indywidualnym. Wskazywano na następujące elementy hamujące jej rozwój: ubóstwo rozumiane jako braki w wyposażeniu placówek, niski poziom i antyinnovacyjność programów i metod nauczania oraz „jakość” kadry nauczycielskiej, będącej produktem długookresowej negatywnej selekcji, wynikającej głównie z poziomu płac i niskich wymagań. Aby dopełnić obraz stanu polskiej edukacji lat 90., należy również wspomnieć o istotnych różnicach między szkołami wiejskimi i miejskimi. Ich powodem była przede wszystkim redukcja socjalno-opiekuńczych funkcji placówek (zlikwidowanie zajęć wyrównawczych i pozaszkolnych, ograniczenie dofinansowania do posiłków dla dzieci ubogich, problemy z dojazdem do szkół). Jednym z ważniejszych czynników różnicujących poziom edukacji w miastach i we wsiach był brak wykwalifikowanej kadry pedagogicznej (głównie w zakresie języków obcych) oraz niedostatki w wyposażeniu sal lekcyjnych, a także problem z dostępem do nowoczesnej bazy informacyjno-technicznej (Szyszka, 2010, s. 257). Taka sytuacja sprawiała, że dzieci wiejskie oraz zamieszkujące małe miasteczka miały trudniejszy dostęp do kształcenia wyższego¹. W równie złej kondycji było niedoinwestowane szkolnictwo wyższe, na które w poprzednim systemie przeznaczano niewielką część dochodu narodowego². Było ono zmonopolizowane, co wpływało na jego mniejszą dostępność.

Początkowy okres transformacji ustrojowej pokazał, że polski system szkolnictwa był nieadekwatny do stawianych mu wyzwań. Nie uwzględniał on ani rozmiarów i specyfiki przemian społeczno-ekonomicznych, ani ewoluujących potrzeb

¹ Według „Raportu o rozwoju społecznym. Dostęp do edukacji” z 1998 r. jedynie 2% mieszkańców wsi miało wyższe wykształcenie (zob. Walkowska, 2002, s. 218).

² W 1994 r. nakłady na szkolnictwo wyższe stanowiły około 0,7% (zob. Banach, 1999, s. 62).

rynku pracy. Konieczna stała się więc jego adaptacja do nowych realiów społeczno-gospodarczych, co oznaczało gruntowną reformę (Szyszka, 2010, s. 258).

Początek zmian ustrojowych zbiegł się z zakończeniem pracy Komitetu Ekspertów ds. Edukacji Narodowej, któremu przewodził znawca kwestii związanych z systemami edukacyjnymi w Polsce i na świecie prof. Czesław Kupisiewicz. Prace komitetu koncentrowały się m.in. na analizie systemu edukacyjnego PRL, a ich efektem było kilkadziesiąt raportów ilustrujących stan i potrzeby różnych obszarów tego systemu (Komitet Ekspertów ds. Edukacji Narodowej, 1990, s. 25–28). Porównano go z systemami edukacyjnymi wysoko uprzemysłowionych krajów współczesnego świata. Wnioski nie były optymistyczne, gdyż wykazano m.in. rosnące dysproporcje między Polską a czołówką światową w różnych dziedzinach oświaty i szkolnictwa. Dowodem tego był zwłaszcza nikły postęp upowszechniania edukacji zinstytucjonalizowanej³. Wśród przyczyn pogłębiającego się od lat 70. kryzysu zinstytucjonalizowanego systemu kształcenia członkowie Komitetu Ekspertów ds. Edukacji Narodowej wymienili m.in. następujące czynniki:

- brak wystarczającej ilości obiektów oświatowych (około 5 tys.),
- potrzebę gruntownego remontu funkcjonujących obiektów oświatowych (około 10 tys.),
- sytuację kadrową szkolnictwa (około 120 tys. nauczycieli nie posiadało odpowiednich kwalifikacji pedagogicznych),
- niski poziom wyników nauczania i wychowania w szkołach,
- negatywne skutki wychowawcze ideologii politycznej narzucanej szkole (Kupisiewicz, 1994, s. 34).

Przedstawiony powyżej kontekst społeczno-polityczno-edukacyjny jest niezwykle istotny z perspektywy zagadnienia kształcenia nauczycieli, gdyż ich edukacja stanowi konstytutywny element sytuacji edukacyjnej zarówno w szerszym, jak i węższym aspekcie. W okresie PRL nauczyciele realizowali swoje zadania dydaktyczno-wychowawcze w trudnych warunkach manipulacji ideologicznej, zmian ustrojowych i licznych reform w systemie edukacji. Od końca lat 40. do upadku PRL miała miejsce głęboka indoktrynacja nauczycieli i uczniów poprzez upowszechnianie określonych wzorców i treści nauczania i wychowania. Duże znaczenie miało przy tym stosowanie określonych środków administracyjnych w sferze egzekwowania realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego, przedstawianie zalecanej przez władzę określonej interpretacji rzeczywistości, ograniczanie swobody wypowiedzi, myśli i informacji. Nauczyciele byli ważnym elementem realizacji założeń polityki oświatowej partii komunistycznej, dlatego ich praca była przedmiotem zainteresowania władz oświatowych, administracyjnych

³ W 1988 r. jedynie 50% dzieci w wieku 3–6 lat było objętych opieką przedszkolną, około 43% absolwentów szkoły podstawowej kontynuowało naukę w pełnych szkołach średnich, a jedynie 10% młodzieży dziewiętnastoletniej rekrutowano na studia.

i partyjnych. Witold Chmielewski podkreśla jednak, że pomimo odgórných nacisków, dyrektyw i zarządzeń zdecydowana większość nauczycieli nie ulegała wpływowi politycznym i realizowała cele wychowawcze zgodnie z uniwersalnym systemem wartości (Chmielewski, 2015, s. 13–14).

STAN WYKSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI PO 1989 R.

Poziom kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli ma ogromne znaczenie dla całego systemu szkolnictwa. Jego struktura musi uwzględniać zmiany polityczno-ekonomicznej rzeczywistości oraz przemiany obyczajowości i kultury, które wpływają na poglądy, postawy, oceny i wybory każdego człowieka. Ostatnie 15 lat PRL-u to czas regresu, jeśli chodzi o poziom kształcenia nauczycieli, którego źródeł należy szukać zwłaszcza w polityce i zjawiskach społeczno-ekonomicznych. Przede wszystkim nie zostały wprowadzone w życie zapisy zawarte w Karcie Praw i Obowiązków Nauczyciela (Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r.) regulujące, kto może być nauczycielem. Według nich mogła to być jedynie osoba z wykształceniem wyższym i odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym. Niestety, brakowało nauczycieli spełniających ten wymóg, dlatego szybko powrócono do koncepcji kształcenia nauczycieli na poziomie półwyższym, czego efektem było pojawienie się (ponowne) studiów nauczycielskich (SN – dwuletnie szkoły pomaturalne). Bez problemu zatrudniano także w charakterze nauczycieli osoby bez kwalifikacji, które ukończyły licea ogólnokształcące (zob. tabela 1) (Majewski, 1996, s. 206).

Tabela 1. Poziom wykształcenia nauczycieli w Polsce w latach 1988–1993

Wykształcenie	Rok szkolny	
	1988/1989	1992/1993
Nauczyciele z wykształceniem wyższym	383,9 tys.; 57,2%	385,5 tys.; 60,3%
Nauczyciele z ukończonym studium nauczycielskim (SN)	170,4 tys.; 25,4%	175,9 tys.; 27,5%
Nauczyciele z wykształceniem średnim	122,1 tys.; 17,4%	78,2 tys.; 12,2%

Źródło: (Boguta, Stępniewski, 1994, s. 26–27).

Struktura wykształcenia nauczycieli wyraźnie uległa pogorszeniu w roku szkolnym 1992/1993 w porównaniu z rokiem 1988/1989 (tabela 2).

O posiadaniu kwalifikacji do pracy w zawodzie nauczyciela powinno decydować posiadanie przygotowania pedagogicznego i kwalifikacji kierunkowych do prowadzenia określonego przedmiotu. Tymczasem w roku szkolnym 1988/1989 takich kwalifikacji nie posiadało ponad 34 tys. (6,2%) pełnozatrudnionych nauczycieli, a w roku 1992/1993 – 23,5 tys. osób (4,3%), w tym około 3,9% pełnozatrudnionych nauczycieli pracujących w szkołach wiejskich. Podobna sytuacja

miała miejsce, jeśli chodzi o przygotowanie kierunkowe do prowadzenia konkretnego przedmiotu. W roku szkolnym 1988/1989 posiadało je jedynie 81,9% nauczycieli pełnozatrudnionych (w roku 1992/1993 – 88,6%). Po 1989 r. przybywało pełnozatrudnionych specjalistów do nauczania przedmiotów ogólnokształcących, zmalała natomiast liczba nauczycieli posiadających przygotowanie do nauczania języka rosyjskiego, matematyki i muzyki (Boguta, Stępniewski, 1994, s. 55–59).

Tabela 2. Wykształcenie nauczycieli poszczególnych typów szkół w Polsce w latach 1988–1993 (%)

Poziom wykształcenia	Wykształcenie wyższe		Studium nauczycielskie		Wykształcenie średnie	
	1998/1999	1992/1993	1998/1999	1992/1993	1998/1999	1992/1993
Rok szkolny						
Przedszkola	17,9	19,7	57,3	66,9	24,8	13,4
Szkoły podstawowe	56,7	57,6	26,1	29,6	17,2	12,8
Licea ogólnokształcące	96,8	96,2	1,5	1,6	1,7	2,2

Źródło: (Boguta, Stępniewski, 1994, s. 55).

Brak odpowiedniego wykształcenia nauczycieli był także problemem Kielecczyzny. Po 1989 r. określenie „Kielecczyzna” stosowane jest przez autorkę jako synonim województwa świętokrzyskiego, chociaż zostało ono utworzone dopiero w 1999 r. wskutek przeprowadzonej reformy administracyjnej. Jest ono jednym z szesnastu województw wówczas utworzonych, które w przybliżeniu obejmuje większą część obszaru dawnego województwa kieleckiego, część tarnobrzesckiego (powiaty opatowski, sandomierski i staszowski) oraz niewielkie tereny radomskiego, piotrkowskiego i częstochowskiego. Warto podkreślić, że – jak słusznie zauważył historyk Jerzy Szczepański – przy tworzeniu województwa świętokrzyskiego argumenty historyczne nie miały znaczenia. Wynikało to przede wszystkim ze słabej znajomości przeszłości tego regionu, którego istotnym elementem było istnienie jednego z największych okręgów przemysłowych na ziemiach polskich – Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Region świętokrzyski rozumiany był więc jako obszar między Wisłą, Pilicą i Nidą (Szczepański, 2009, s. 5–7). W przypadku danych statystycznych pochodzących z okresu przed reformą administracyjną będą one prezentowane z terenu województw kieleckiego i tarnobrzesckiego, gdyż w największym zakresie weszły one w skład województwa świętokrzyskiego.

Z analizy danych przedstawionych w tabeli 3 wynika, że w roku szkolnym 1992/1993 duży odsetek nauczycieli w województwach kieleckim i tarnobrzesckim stanowiły osoby z wykształceniem średnim oraz na poziomie SN. Stanowiło to odzwierciedlenie sytuacji całego kraju. Należy jednak zaznaczyć, że w skali

Tabela 3. Nauczyciele pełnozatrudnieni w województwach kieleckim i tarnobrzesckim w roku szkolnym 1992/1993 według poziomu wykształcenia (w tys.)

Województwo	Średnie pedagogiczne	Średnie razem	SN	Wyższe razem	Wyższe z przygotowaniem pedagogicznym	Ogół nauczycieli
Kieleckie	932	1 144	6 271	11 947	10 546	19 362
Tarnobrzesckie	868	1 037	3 145	5 168	4 467	9 350
Razem	1 800	2 181	9 416	20 115	15 013	28 712

Źródło: (Boguta, Stępniewski, 1994, s. 67).

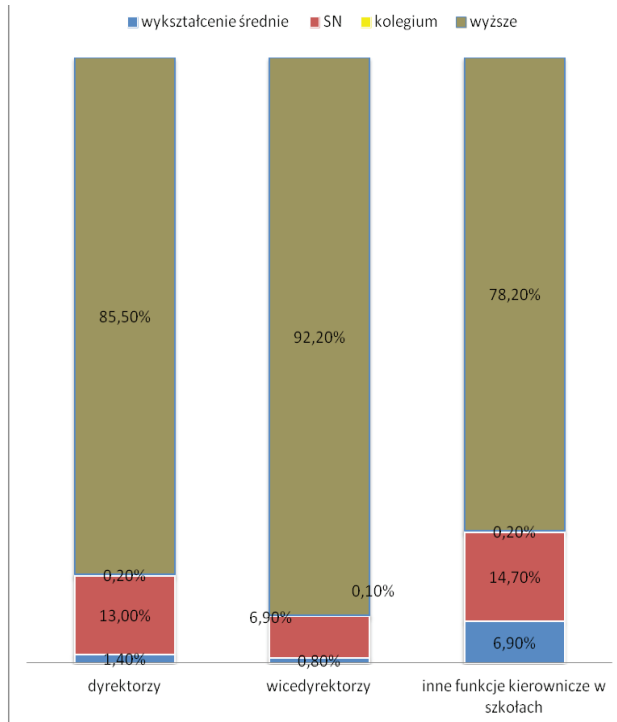
kraju liczba ta była jedną z najniższych, gdyż najwięcej nauczycieli z wykształceniem średnim pracowało wówczas w województwach łomżyńskim (21,7%), ostrołęckim (17,1%) i siedleckim (17%), podczas gdy w kieleckim było to jedynie 5,9%, a w tarnobrzesckim – 11,1% (Boguta, Stępniewski, 1994, s. 67).

Według Departamentu Kształcenia Nauczycieli MEN niski poziom wykształcenia nauczycieli był skutkiem błędów, które popełniono w pierwszej połowie lat 70. Nie istniała bowiem wtedy długofalowa oświatowa polityka kadrowa. W latach 1976–1980 władza radykalnie obniżyła limity przyjęć na kierunki nauczycielskie w związku z największą w powojennej historii Polski falą absolwentów kierunków nauczycielskich, której towarzyszyło bezrobocie strukturalne. Negatywne efekty tej decyzji pojawiły się dość szybko w postaci deficytu nauczycieli. W odpowiedzi uruchomiono około 100 studiów nauczycielskich, które kształciły zwłaszcza nauczycieli do przedszkoli i klas początkowych szkół podstawowych, przy czym absolwentom tych kierunków powierzano także nauczanie innych przedmiotów w klasach wyższych (Bida, Robak, Strzemieczny, 1992, s. 45).

W roku szkolnym 1998/1999 w polskiej oświacie pracowało 578,9 tys. nauczycieli pełnozatrudnionych i 140,8 tys. niepełnozatrudnionych. Na stan ich zatrudnienia miały wpływ przede wszystkim zmiany demograficzne – po długim okresie wzrostu zatrudnienia nastąpił długoletni jego spadek z powodu niżu demograficznego. W 1998 r. spadła liczba nauczycieli pełnozatrudnionych z wykształceniem średnim – w 1996 r. było ich 43,7 tys., natomiast w 1998 r. – 33,9 tys. Równocześnie można zaobserwować wzrost osób z wykształceniem wyższym wśród nauczycieli sprawujących funkcje kierownicze – w 1996 r. stanowili oni 79%, w 1998 r. już – 85,8%.

Procentowy udział osób z wykształceniem wyższym w grupie osób sprawujących funkcje kierownicze był zróżnicowany w województwach (rysunek 1). Największy udział dotyczył województw warmińsko-mazurskiego (90,5%), kujawsko-pomorskiego (90%) i pomorskiego (89,6%), a najmniejszy: opolskiego (76,6%), małopolskiego (82,1%) i śląskiego (83,2%). Z tych danych wynika, że świętokrzyskie znajdowało się pomiędzy tymi wartościami granicznymi. Należy podkreślić, że województwo świętokrzyskie należało wówczas do regio-

nów, w których miał miejsce jeden z największych udziałów osób z wyższym wykształceniem wśród dyrektorów szkół (90,4%) (Stępniewski, 1999, s. 21–23, 27, 31, 39). W roku szkolnym 2000/2001 w województwie świętokrzyskim udział osób z wykształceniem wyższym wśród dyrektorów szkół był najwyższy w całym kraju – 94% (Stępniewski, 1999, s. 21–23, 27, 31, 39).

Rysunek 1. Struktura wykształcenia nauczycieli według kierowniczych stanowisk funkcyjnych w szkołach i placówkach oświatowych w roku szkolnym 1998/1999

Źródło: (Stępniewski, 1999, s. 30).

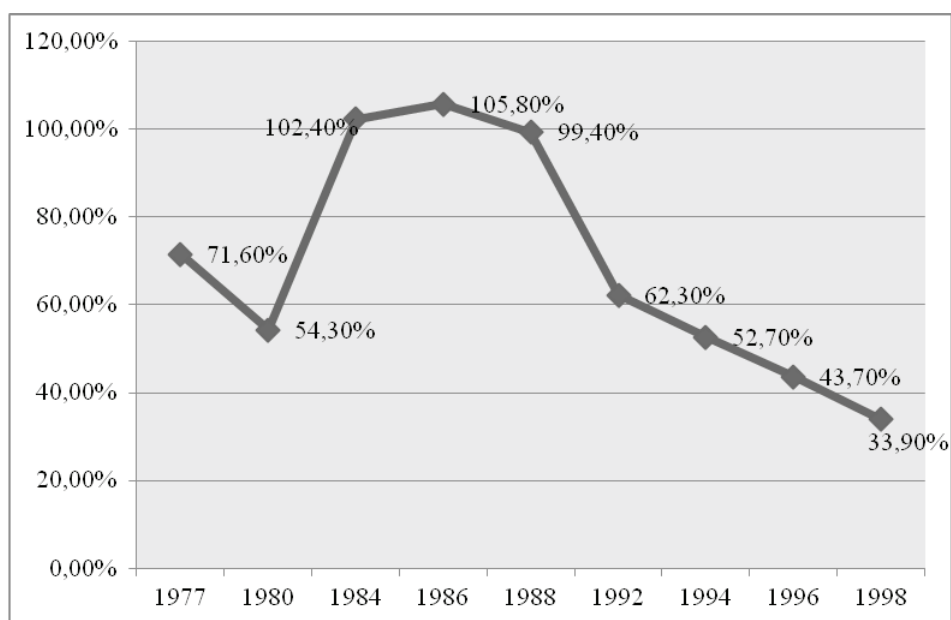
W latach 1996–2000 struktura wykształcenia nowo przyjętych nauczycieli (11,6 tys. absolwentów) się poprawiła. Coraz więcej z nich posiadało wykształcenie wyższe, zarazem systematycznie malała liczba nauczycieli z wykształceniem średnim oraz na poziomie SN i kolegium. Procesy te ilustrują dane przedstawione w tabeli 4 i na rysunku 2.

Z danych z roku szkolnego 2000/2001 wynika, że do pracy w charakterze nauczycieli przyjęto 4,2 tys. absolwentów uniwersytetów, 2,7 tys. osób, które ukończyły Wyższą Szkołę Pedagogiczną, 1,8 tys. absolwentów innych uczelni, 0,7 tys. nauczycieli zdobywających wykształcenie w kolegiach nauczycielskich oraz 1,1 tys. nauczycieli po nauczycielskich kolegiach języków obcych (NKJO) (Stępniewski, 1999, s. 37).

Tabela 4. Struktura wykształcenia nauczycieli przyjętych z zewnątrz do pracy w latach 1996–2000 (%)

Wykształcenie \ Rok	1996	1998	2000
Wyższe	65,7	75,8	84,9
Kolegium	6,3	3,0	2,3
SN	13,0	7,3	3,6
Średnie	15,1	13,9	9,2

Źródło: (Stępniewski, 1999, s. 33).

Rysunek 2. Liczba nauczycieli z wykształceniem średnim w Polsce w latach 1977–1998

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Stępniewski, 1999, s. 66).

Dane statystyczne z lat 1988–2000 pokazują, że okres niedoboru nauczycieli wykwalifikowanych dotyczył przede wszystkim lat 80. Po 1989 r. stan ich wykształcenia systematycznie się poprawiał.

Systematycznie rosła liczba nauczycieli pełnozatrudnionych z wykształceniem wyższym magisterskim. W okresie 1998–2000 zwiększyła się ona z 393,8 tys. do 417,4 tys. osób, a więc o 23,6 tys. Równocześnie malała liczba nauczycieli pełnozatrudnionych, którzy posiadali wykształcenie średnie – od 1986 r. zmniejszyła się ona o 79,3 tys. osób (Stępniewski, 1999, s. 84). Analizując dane liczbowe z lat 1998–2000, można dostrzec dalszą poprawę struktury wykształcenia nauczycieli w Polsce (tabela 5).

Tabela 5. Struktura wykształcenia nauczycieli pełnozatrudnionych w Polsce w latach 1988–2000 (%)

Wykształcenie \ Rok	1988	1992	1994	1996	1998	2000
Wyższe	53,2	58,4	61,3	68,5	78,3	84,8
Kolegium	0,0	0,0	0,4	1,1	0,8	0,8
SN	28,6	30,2	29,2	22,8	15,1	9,9
Średnie	18,1	11,4	9,1	7,6	5,9	4,8

Źródło: (Stępniewski, 1999, s. 5; Stępniewski, 2001, s. 83).

Dane zamieszczone w tabeli 5 dotyczą całego kraju. Należy podkreślić, że w układzie wojewódzkim zróżnicowanie struktury wykształcenia nauczycieli było znaczne. W 1996 r. procentowy udział osób z wykształceniem wyższym w grupie nauczycieli pełnozatrudnionych wynosił w województwie świętokrzyskim 72,6%, natomiast w podkarpackim znacznie mniej, gdyż 67,3%. Dwa lata później procent ten wzrósł w województwie świętokrzyskim do 83,8%, lecz w przypadku innych województw był znacznie niższy (np. małopolskie – 75,9%). Z kolei procentowy udział osób z wykształceniem średnim wśród nauczycieli pełnozatrudnionych w świętokrzyskim oscylował na poziomie 5,1% w 1996 r. (w skali kraju – 7,6%) i 3,9% w 1998 r. (w skali kraju – 5,9%). Był to w skali kraju niewielki procent, biorąc pod uwagę, że w tym samym czasie w województwie podlaskim nauczyciele z wykształceniem średnim stanowili aż 10,1% (1996 r.) i 7,4% (1998 r.) (Stępniewski, 1999, s. 73–74). Podobny stan miał miejsce w roku szkolnym 2000/2001, w którym procentowy udział osób z wykształceniem wyższym w grupie nauczycieli pełnozatrudnionych wynosił w województwie świętokrzyskim 88,9% (w skali kraju – 84,4%), a nauczycieli z wykształceniem średnim – 3,2% (w skali kraju – 4,8%) (Stępniewski, 2001, s. 93). Można zatem stwierdzić, że poziom wykształcenia nauczycieli na Kielecczyźnie nie był aż tak niski, jak miało to miejsce w innych województwach w tym czasie (tabela 6).

Po 1989 r. stale zmniejszała się również liczba nauczycieli z wyższym wykształceniem, którzy nie posiadali uprawnień pedagogicznych. Wciąż jednak wielu nauczycieli posiadających wyższe wykształcenie nie miało takich uprawnień i zdobywało je już w trakcie pracy, kończąc odpowiednie studium pedagogiczne. Problemem w tym czasie byli także nauczyciele bez uprawnień z wykształceniem średnim oraz niepełnym średnim, którzy zgodnie z obowiązującymi wymogami nie powinni pełnić funkcji nauczyciela. Sytuacja ta zmieniała się w dobrym kierunku, jednak zmiany te następowały bardzo wolno. W 1992 r. w polskiej oświacie zatrudnionych było 14 tys. nauczycieli z wykształceniem średnim nieposiadających uprawnień pedagogicznych, w 1994 r. było to 9,7 tys., w 1996 r. – 8,3 tys., w 1998 r. – 6,7 tys., a w 2000 r. – 5,2 tys. Nierównomierny spadek następował w grupie nauczycieli z wykształceniem średnim niepełnym (1992 r. – 0,7 tys.,

Tabela 6. Liczba nauczycieli pełnozatrudnionych w województwie świętokrzyskim według poziomu wykształcenia (w tys.)

Rok szkolny	1998/1999	2000/2001
Razem liczba nauczycieli	22 233	18 328
Średnie pedagogiczne	751	456
SN	2 652	1 374
Kolegium nauczycielskie	86	72
Wyższe zawodowe bez przygotowania pedagogicznego	33	40
Wyższe zawodowe z przygotowaniem pedagogicznym	2 184	1 453
Wyższe magisterskie bez przygotowania pedagogicznego	43	37
Wyższe magisterskie z przygotowaniem pedagogicznym	16 343	14 725
Doktorat	36	39
Razem wyższe	18 639	16 294

Źródło: (Stępniewski, 1999, s. 85; Stępniewski, 2001, s. 105).

1994 r. – 1,1 tys., 1996 r. – 0,9 tys., 1998 r. – 0,6 tys., 2000 r. – 0,9 tys.) (Stępniewski, 1999, s. 75; Stępniewski, 2001, s. 95).

Po 1989 r. wzrosła liczba nauczycieli z kwalifikacjami kierunkowymi, czyli do prowadzenia określonego przedmiotu. W 2000 r. zgodność głównego przedmiotu z wyuczoną specjalnością wciąż nie była całkowita, chociaż o wiele lepsza niż w latach poprzednich. Nadal części zatrudnianych specjalistów nie powierzało się nauczania przedmiotu głównego zgodnie z posiadaną przez nich specjalnością (tabela 7).

Tabela 7. Procent nauczycieli uczących przedmiotów zgodnie lub niezgodnie z wyuczoną specjalnością w latach 1992/2000 (%)

Rok	Zgodność	Niezgodność
1992	66,4	33,6
1994	74,3	25,7
1996	77,9	22,1
1998	81,5	18,5
2000	83,2	16,8

Źródło: (Stępniewski, 2001, s. 138).

W okresie 1992–2000 nastąpiła wyraźna poprawa w odniesieniu do przedmiotów, co do których brakowało specjalistów. Powodem tego był dopływ nowych specjalistów i uzyskiwanie przez nauczycieli odpowiednich kwalifikacji na studiach dla pracujących. Zmniejszeniu uległa więc liczba nauczycieli uczących bez odpowiednich kwalifikacji zawodowych (tabela 8).

Tabela 8. Udział nauczycieli uczących określonych przedmiotów bez odpowiednich kwalifikacji w latach 1992–2000 (%)

Przedmiot \ Rok	1992	1994	1996	1998	2000
Matematyka	32,8	27,4	22,7	19,0	15,3
Język polski	32,8	26,7	21,4	15,4	10,6
Język angielski	63,9	36,5	26,9	21,2	24,6
Informatyka	84,5	50,6	41,1	35,6	23,8

Źródło: (Stępniewski, 2001, s. 140).

Z danych wynika, że po 1989 r. wciąż dużo nauczycieli uczyło języka polskiego i matematyki bez odpowiednich kwalifikacji do nauczania tych przedmiotów, zwłaszcza w szkołach podstawowych. W 1998 r. w województwie świętokrzyskim języka polskiego uczyło 14,2% nauczycieli bez odpowiednich kwalifikacji (w skali kraju – 18,9%), a w 2000 r. było to 11,6% (kraj – 15,9%). W przypadku matematyki (w województwie świętokrzyskim) dane te wynoszą: 1998 r. – 13,3% (kraj – 23,1%), 2000 r. – 15,8% (kraj – 23%). Wysokie wskaźniki wynikają z prowadzenia określonej polityki kadrowej (Stępniewski, 2001, s. 141–142).

Wskutek przemian ustrojowych, jakie nastąpiły po 1989 r., system edukacji zaczął być dostosowywany do wymogów cywilizacyjnych przełomu XX i XXI w. Realizowane działania wiązały się m.in. z porządkowaniem przestrzeni edukacyjnej, czego efektem były reformy systemu oświaty i szkolnictwa wyższego (m.in. ustanowienie szkolnictwa niepublicznego). Równocześnie prowadzono działania antycypacyjno-preparacyjne polegające na uruchomieniu międzynarodowych programów szkoleniowych współfinansowanych przez Unię Europejską, skierowanych do różnych grup środowiska edukacyjnego. Ich celem było przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w planowanych zmianach systemowych. Kolejny rodzaj działań realizowanych w obszarze edukacji po 1989 r. miał charakter upowszechniający. Zmierzały one do pozyskania środowisk nauczycielskich do wprowadzania zmian, które zbliżały polski system edukacji do standardów europejskich (Strzelecka-Ristow, 2015, s. 212).

Konieczne okazały się nie tylko zmiany w strukturze kształcenia dzieci i młodzieży, lecz także w zakresie kształcenia nauczycieli. Chodziło o stworzenie takich warunków, aby studia nauczycielskie były wybierane przez młodzież najzdolniejszą, która identyfikuje się z zawodem nauczyciela. Władze oświatowe dostrzegły również konieczność kształcenia nauczycieli tych specjalności, które zaspokoilyby aktualne potrzeby oświaty (m.in. nauczycieli języków zachodnioeuropejskich, języka polskiego i matematyki). Nauczyciele przedszkoli i szkół podstawowych mieli zdobywać kwalifikacje zawodowe w kolegiach mających formę wyższych studiów zawodowych. Planowano też wprowadzenie dwuprzedmiotowego kształcenia nauczycieli oraz dostosowanie systemu ich doskonalenia do zmian zachodzących w oświacie (Strzelecka-Ristow, 2015, s. 213).

USTAWA O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM

Po wejściu w życie ustawy z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. nr 65, poz. 385) szkolnictwo wyższe w Polsce wkroczyło w okres dynamicznego rozwoju. Doszło wówczas do niespodziewanego wzmożonego wzrostu szkół wyższych (zwłaszcza niepaństwowych) oraz gwałtownego wzrostu wskaźnika skolaryzacji na poziomie szkoły wyższej. W roku akademickim 1990/1991 w Polsce istniało zaledwie 112 szkół wyższych, natomiast 5 lat później liczba ta wzrosła do 448, nastąpił więc 300-procentowy wzrost w tym obszarze (tabela 9).

Tabela 9. Szkoły wyższe w Polsce w latach 1990–2003

Rodzaj szkoły	Rok			
	1990/1991	1994/1995	1998/1999	2002/2003
Uniwersytety	11	12	13	17
Wyższe szkoły techniczne	33	31	30	22
Wyższe szkoły rolnicze	9	9	10	9
Wyższe szkoły ekonomiczne	5	39	94	94
Wyższe szkoły pedagogiczne	10	13	20	17
Akademie medyczne	12	11	11	10
Wyższe szkoły morskie	2	3	3	2
Akademie wychowania fizycznego	6	6	6	6
Wyższe szkoły artystyczne	17	19	21	22
Wyższe szkoły teologiczne	7	8	15	14
Wyższe szkoły zawodowe	–	–	17	128
Szkoły resortu obrony narodowej/ resortu spraw wewnętrznych i administracji	–	–	–	7
Pozostałe	–	9	26	36
Razem	112	160	266	377

Źródło: (GUS, 2000, s. XVII; GUS, 1990–2007).

Wraz ze wzrostem liczebności szkół wyższych, któremu towarzyszyły określona sytuacja demograficzna, wysoki poziom aspiracji edukacyjnych i zmiany na rynku pracy, wielokrotnie wzrosła liczba osób przyjmowanych i kończących studia wyższe. Wykształcenie było wówczas postrzegane jako polisa na przyszłość, która zagwarantuje dobrą pracę i wysokie wynagrodzenia (tabela 10).

Charakterystycznym zjawiskiem dla tego okresu był także dynamiczny rozwój sektora uczelni niepaństwowych (tabela 11), co umożliwiła wspomniana wcześniej ustawa o szkolnictwie wyższym. Już w roku akademickim 1990/1991 w 12 szkołach niepaństwowych kształciło się 13,7 tys. studentów. W kolejnych la-

Tabela 10. Studenci i absolwenci studiów wyższych w Polsce w latach 1990–2005 (tys.)

Rok	Studenci	Absolwenci
1990/1991	403,8	56,1
1991/1992	428,2	59,0
1992/1993	495,7	61,4
1993/1994	584,0	64,2
1994/1995	682,2	70,3
1995/1996	794,6	89,0
1996/1997	927,5	115,9
1997/1998	1 091,8	146,3
1998/1999	1 274,0	174,8
1999/2000	1 431,9	215,4
2000/2001	1 584,8	304,0
2001/2002	1 718,7	342,1
2002/2003	1 800,5	366,1
2003/2004	1 858,7	384,0
2004/2005	1 926,1	391,5

Źródło: (GUS, 1990–2007).

tach wzrastała zarówno liczba placówek, jak i zdobywających w nich wykształcenie studentów (GUS, 1992, s. 128). Przez ponad 10 lat liczba studentów wyższych szkół niepublicznych wzrosła ponad 39 razy, a liczba absolwentów – 115 razy (tabela 10). Od 1990 r. szkoły wyższe systematycznie zwiększały limity osób przyjmowanych na pierwszy rok. Szkoły państwowe i prywatne coraz częściej rezygnowały też z egzaminów wstępnych na rzecz rozmowy kwalifikacyjnej lub konkursu świadectw (Nowak-Lewandowska, 2006, s. 154).

Rozwojowi szkolnictwa wyższego towarzyszył rozwój nowych form kształcenia, zwłaszcza studiów niestacjonarnych, które były bardzo popularne wśród studentów. Oferta edukacyjna polskich szkół wyższych stale się poszerzała o nowe kierunki i specjalizacje. W wielu placówkach prowadzono studia w języku obcym jako wykładowym. Na niemal wszystkich uczelniach obok studiów dziennych funkcjonowały studia wieczorowe, zaoczne i eksternistyczne. Dane potwierdzają ogromne zainteresowanie studentów systemem niestacjonarnym. W roku akademickim 1990/1991 studenci studiów dziennych stanowili 77%, natomiast w roku 2004/2005 odsetek ten zmalał do 48% ogółu studentów. Jednocześnie rósł odsetek studentów w obszarze kształcenia niestacjonarnego – z 23% ogółu w roku akademickim 1990/1991 do 52% w roku 2004/2005. Należy zaznaczyć, że absolwenci studiów niestacjonarnych mieli największy udział w ogóle absolwentów kończących szkoły wyższe (Mikuła-Bączek, 2009, s. 465).

Tabela 11. Niepubliczne szkoły wyższe w Polsce w latach 1992–2005

Rok	Szkoły	Studenci	Absolwenci
1992/1993	18	16 169	1 136
1993/1994	36	28 937	1 700
1994/1995	56	49 578	1 746
1995/1996	80	89 399	4 470
1996/1997	114	142 928	12 867
1997/1998	146	226 929	22 625
1998/1999	158	331 483	31 995
1999/2000	174	419 167	52 926
2000/2001	195	472 340	79 794
2001/2002	221	509 279	103 712
2002/2003	252	528 820	119 806
2003/2004	274	545 956	125 966
2004/2005	301	582 112	133 970

Źródło: (GUS, 2000, s. XVI).

W okresie transformacji kształcenie nauczycieli było realizowane w dwóch różnych środowiskach: akademickim i oświatowym. Uzyskanie tytułu magistra z przygotowaniem metodycznym dawało prawo do nauczania w szkołach podstawowych i średnich. Osoby posiadające dyplom ukończenia wyższej szkoły zawodowej lub zakładu kształcenia nauczycieli mogli pracować w przedszkolach i szkołach podstawowych. Minimum przygotowania pedagogicznego, jakie przyszły nauczyciel musiał zdobyć, stanowiło 270 godzin z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki szczegółowej, a także pozytywnie zaliczona praktyka szkolna w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin. Dominującym modelem kształcenia nauczycieli w szkołach wyższych był model symultaniczny, polegający na równoczesnym realizowaniu studiów z wybranej dziedziny wiedzy oraz studiów profesjonalnych. Przygotowanie do zawodu w wyniku studiów podyplomowych (model konsekwentny) występowało zdecydowanie rzadziej. Kształcenie kierunkowe miało charakter akademicki. Panował pogląd, że wystarczającym przygotowaniem do pracy w szkole jest realizacja bloku przedmiotów pedagogicznych. Zdecydowanie mniejszą popularnością cieszyło się przekonanie o tym, że przygotowanie kierunkowe w wielu specjalnościach wymaga dostosowania do potrzeb nauczania. Studia licencjackie zaczęły funkcjonować od 1992 r., a ich program był niemal wierną kopią programu trzech pierwszych lat studiów magisterskich. Koncepcja studiów dwustopniowych znajdowała się wówczas dopiero na etapie planowania. W programie profesjonalnego przygotowania brakowało wystarczającej spójności, ponieważ był on realizowany w postaci oddzielnych przedmiotów akademickich: psychologii, pedagogiki i metodyki. Realizacja takiego bloku nie miała wspólnego programu,

każdy przedmiot realizowano bowiem osobno. Praktyki pedagogiczne odbywały się zwykle po kształceniu merytorycznym i profesjonalnym, co przypadało na trzeci i czwarty rok studiów. Ich zadaniem było zapoznanie przyszłych nauczycieli z charakterem pracy w szkole (Gołębiak, 1998, s. 35–36).

Według prawa oświatowego do kształcenia nauczycieli w tym okresie uprawnione były uczelnie wyższe i zakłady kształcenia nauczycieli (kolegia nauczycielskie i nauczycielskie kolegia języków obcych), a także studium nauczycielskie, pedagogiczne studium techniczne, studium wychowania przedszkolnego i studium nauczania początkowego. Na uczelniach wyższych nauczyciele zdobywali kwalifikacje, które dawały im prawo do nauczania na wszystkich etapach edukacji. Studia takie prowadzone były głównie przez uniwersytety, akademie i wyższe szkoły pedagogiczne oraz uczelnie techniczne, teologiczne i rolnicze. Oczywiście ich oferta dla nauczycieli miała różny zakres – niektóre oferowały kształcenie tego typu tylko na studiach podyplomowych, inne zaś na wszystkich poziomach. Na przykład na politechnikach możliwe było zdobycie kwalifikacji do nauczania takich przedmiotów, jak: fizyka, matematyka, elektronika czy nawet edukacja ekologiczna (Wiłkomirska, 2005, s. 80). W tabeli 12 znajduje się lista uczelni państwowych, które zajmowały się kształceniem i doskonaleniem zawodowym nauczycieli.

Tabela 12. Uczelnie państwowe kształcące i doskonalące nauczycieli (kształcenie ogólne i zawodowe)*

Uniwersytety	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza Uniwersytet w Białymstoku Uniwersytet Gdański Uniwersytet Jagielloński Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego Katolicki Uniwersytet Lubelski Uniwersytet Łódzki Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu Uniwersytet Opolski Uniwersytet Rzeszowski Uniwersytet Szczeciński Uniwersytet Śląski Uniwersytet Warmińsko-Mazurski Uniwersytet Warszawski Uniwersytet Wrocławski Uniwersytet Zielonogórski
Akademie i wyższe szkoły pedagogiczne	Akademia Pedagogiki Specjalnej Akademia Bydgoska Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie Akademia Świętokrzyska w Kielcach Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku Akademia Podlaska w Siedlcach Państwowa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu

Tabela 12. cd.

Uczelnie teologiczne	<p>Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” Papieska Akademia Teologiczna (PWT) w Warszawie Papieska Akademia Teologiczna (PWT) we Wrocławiu Instytut Teologiczny w Sandomierzu</p>
Akademie rolnicze	<p>Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy Akademia Rolnicza w Krakowie Akademia Rolnicza w Lublinie Akademia Rolnicza w Poznaniu Akademia Rolnicza w Szczecinie Akademia Rolnicza we Wrocławiu</p>
Uczelnie techniczne	<p>Akademia Górniczo-Hutnicza Politechnika Białostocka Politechnika Częstochowska Politechnika Gdańska Politechnika Koszalińska Politechnika Krakowska Politechnika Lubelska Politechnika Łódzka Politechnika Opolska Politechnika Poznańska Politechnika Radomska Politechnika Rzeszowska Politechnika Szczecińska Politechnika Śląska Politechnika Świętokrzyska Politechnika Warszawska Politechnika Wrocławska Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej</p>
Uczelnie ekonomiczne (tylko w zakresie studiów podyplomowych)	<p>Akademia Ekonomiczna w Krakowie Szkoła Główna Handlowa Akademia Ekonomiczna w Poznaniu Akademia Ekonomiczna w Katowicach Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu</p>

* wyboldowano nazwy uczelni zlokalizowanych w województwie świętokrzyskim
 Źródło: (Wiłkomirska, 2005, s. 81).

KOLEGIA NAUCZYCIELSKIE

Warto poświęcić więcej uwagi kolegiom nauczycielskim, które funkcjonowały od 1990 r., oraz nauczycielskim kolegiom języków obcych, które kształciły nauczycieli od 1991 r. Ich absolwenci mieli prawo do nauczania w przedszkolach, szkołach podstawowych i średnich (w przypadku języków obcych). Utworzenie kolegiów było rozwiązaniem problemu braków kadrowych w oświacie oraz alternatywnym modelem edukacji nauczycieli w Polsce (Strzelecka-Ristow, 2015, s. 213). Kształcenie nauczycieli w kolegiach nauczycielskich uznawano za najbardziej wyraźny przejaw zmiany edukacyjnej w Polsce. W sierpniu 1994 r. przestały funkcjonować studia nauczycielskie, które kształciły nauczycieli wychowania przedszkolnego i nauczania początkowego, a rok później – pedagogiczne studia techniczne, przygotowujące nauczycieli praktycznej nauki zawodu. W odróżnieniu od nich kolegia nauczycielskie posiadały status szkół wyższych. Kolegia języków obcych powstały w odpowiedzi na zapotrzebowanie na nauczycieli języków zachodnioeuropejskich. W 1996 r. w Polsce kształciło nauczycieli 87 takich placówek – 33 kolegia kształcące nauczycieli edukacji wczesnej i 54 kolegia języków obcych. Warunkiem funkcjonowania takiej placówki była opieka naukowo-dydaktyczna ze strony uczelni kształcącej nauczycieli tej samej specjalności, realizowana na podstawie porozumienia pomiędzy uczelnią a kuratorem. Edukacja w kolegium trwała trzy lata i była prowadzona w systemie studiów stacjonarnych i zaocznych (z wyjątkiem języka zachodniego). Student/nauczyciel zainteresowany nauką w kolegium musiał posiadać świadectwo dojrzałości, przedstawić świadectwo lekarskie i zdać egzamin wstępny. Po pełnym, trzyletnim cyklu edukacji absolwent otrzymywał dyplom, który uprawniał go do nauczania na określonych poziomach kształcenia. Mógł również uzyskać tytuł licencjata, jeśli takie porozumienie zostało zawarte z uczelnią. Wówczas albo egzamin dyplomowy był jednocześnie egzaminem licencjackim (przed komisją składającą się z nauczycieli kolegium oraz nauczycieli akademickich), albo należało zdać odrębny egzamin licencjacki przeprowadzony w uczelni. Po uzyskaniu tytułu licencjata absolwent miał możliwość podjęcia uzupełniających studiów magisterskich, które jednak nie były realizowane przez wszystkie uczelnie patronackie. Kształcenie w kolegiach nauczycielskich realizowano w formie specjalności, które odpowiadały przedmiotom/blokom przedmiotów szkolnych. Plany i programy kształcenia ustalało Ministerstwo Edukacji Narodowej, a zatwierdzała je uczelnia patronacka. Podstawowym kryterium programowym była potrzeba praktyki w zakresie wiedzy przedmiotowej i treści oraz form kształcenia profesjonalnego. Przyszły nauczyciel realizował zatem w kolegium całościową edukację nauczycielską, lecz nie studiował wybranej dziedziny wiedzy w połączeniu z wykładami z pedagogiki, tak jak w przypadku kształcenia uniwersyteckiego. Kolegia kształciły nauczycieli określonych przedmiotów, a nie specjalistów w danej dziedzinie wie-

dzy, którzy mogą uczyć. Dość często przygotowywały nauczycieli do nauczania dwóch przedmiotów (np. matematyka i informatyka) (Gołębniak, 1998, s. 54–56).

Uczelnie kształciły nauczycieli na różnych poziomach (licencjackim, magisterskim, podyplomowym). Na poziomie licencjackim i/lub magisterskim kształcenie w tym kierunku było prowadzone w ponad 665 jednostkach wyższych uczelni (tabela 13). Największe możliwości w odniesieniu do kształcenia nauczycieli miały uniwersytety, w których wiele jednostek oferowało edukację w ramach specjalizacji nauczycielskiej. Inne miały w ofercie blok pedagogiczny dla tych, którzy chcieli zdobywać kwalifikacje do nauczania dodatkowo. Blok pedagogiczny realizowany był albo na konkretnym wydziale, albo w ramach międzywydziałowego studium, w którym mogli kształcić się wszyscy studenci danej uczelni (Wiłkomirska, 2005, s. 82–83).

Tabela 13. Oferta kształcenia nauczycieli (licencjat, magisterskie) w ramach specjalności nauczycielskiej lub studium/bloku pedagogicznego

Rodzaj uczelni	Liczba jednostek kształcących nauczycieli*	Typ kształcenia pedagogicznego	
		specjalność pedagogiczna	blok nauczycielski
Uniwersytety	393	172	181
Inne uczelnie	272	97	57

* dane z kolumn 3 i 4 nie dają po zsumowaniu liczby z kolumny 2, ponieważ część jednostek prowadziła kształcenie w formie studiów międzywydziałowych lub jedynie w formie studiów podyplomowych

Źródło: (Wiłkomirska, 2005, s. 82).

Tabela 14. Poziomy kształcenia oferowane przyszłym nauczycielom w uniwersytetach i akademiach

Rodzaj uczelni	Poziomy kształcenia					
	dzienne			zaoczne		
	licencjat (3 lata)	magisterskie inżynierskie (5 lat)	magisterskie uzupełniające (2 lata)	licencjat (3 lata)	magisterskie inżynierskie (5 lat)	magisterskie uzupełniające (2 lata)
Uniwersytety	148	244	113	100	99	138
Akademie	35	66	22	38	3	33

Źródło: (Wiłkomirska, 2005, s. 87).

Uczelnie wyższe w ofercie dla nauczycieli miały trzyletnie studia zawodowe, które kończył tytuł licencjata, a także studia magisterskie oraz dwuletnie studia magisterskie (tzw. policencjackie). Wciąż jednak wiele placówek oferowało studia pięcioletnie. Dość często zdarzały się sytuacje, w których uczelnia prowadziła studia licencjackie, ale nie oferowała dalszej edukacji w postaci dwuletnich studiów magisterskich. Na studiach zaocznych taka sytuacja była znacznie rzadsza.

Dwuletnie studia magisterskie stawały się wśród nauczycieli coraz bardziej popularne. W akademiach zaocznych studiów magisterskich kształcących nauczycieli było niewiele, przeważały tu trzyletnie studia zawodowe (tabela 14) (Wiłkomirska, 2005, s. 86–87).

KSZTAŁCENIE NAUCZYCIELI NA KIELECCZYŹNIE

W Kielcach po 1989 r. funkcjonowała Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, przekształcona z Wyższej Szkoły Pedagogicznej. W roku akademickim 1989/1990 w dorosłe życie weszło łącznie ponad 559 absolwentów zaocznych studiów zawodowych oraz studiów jednolitych (tabela 15).

Tabela 15. Absolwenci studiów zaocznych WSP w Kielcach w 1990 r.*

Kierunki	Czas trwania	Ogół absolwentów	W tym kobiet	Studia zawodowe	Studia jednolite magisterskie
Filologia polska	5	34	31	–	34
Filologia rosyjska	5	13	13	–	13
Bibliotekarstwo i informacja naukowa	5	11	9	–	11
Historia	5	42	26	–	42
Pedagogika	5	51	4	–	51
Nauczanie początkowe	5	134	134	–	134
Nauczanie początkowe II	3	102	92	–	102
Wychowanie przedszkolne	5	24	24	–	24
Wychowanie przedszkolne II	3	43	42	–	43
Wychowanie przedszkolne	3	2	2	2	–
Wychowanie muzyczne	5	25	18	–	25
Matematyka	5	20	19	–	20
Biologia	5	25	21	–	25
Geografia	5	35	28	–	35
Razem	–	561	499	2	559

* dane bez absolwentów filii w Piotrkowie Trybunalskim

Źródło: (Archiwum UJK w Kielcach, sygn. 1783/9).

Na uwagę zasługuje liczba kobiet wśród absolwentów studiów zaocznych, które stanowiły 92%. Płeć żeńska dominowała przede wszystkim na kierunkach pedagogicznych, a także na filologii polskiej, rosyjskiej, bibliotekarstwie i, co ciekawe, na matematyce. Kobiety bardzo wyraźnie przeważały już wśród studentów WSP. To właśnie one stanowiły 82% studiującej młodzieży w całym

okresie istnienia tej uczelni zawodowej (Pilkiewicz, 1974, s. 27, 36–37). Była to wtedy jedna z najbardziej sfeminizowanych szkół wyższych w kraju, zarówno na studiach zaocznych, jak i studiach stacjonarnych, zwłaszcza na kierunkach humanistycznych. W roku akademickim 1985/1986, kiedy jeszcze WSP posiadała trzy wydziały (Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Wydział Pedagogiczny i Wydział Humanistyczny) na jednolitych pięcioletnich studiach magisterskich, prowadzonych na 15 kierunkach, stacjonarnie kształciło się 2811 osób, przy czym liczba kobiet wynosiła 2192, czyli 71,8% wszystkich studiujących (Archiwum UJK w Kielcach, sygn. 854/10). W stosunku do stanu z grudnia 1980 r., gdy na studiach dziennych uczyło się 2030 studentów, w tym 1624 kobiet (75%), było to zaledwie kilkuprocentowe zmniejszenie się obecności kobiet studiujących w kieleckiej WSP. Dalsze, chociaż powolne, zwiększanie się udziału kobiet (w stosunku do stanu z roku akademickiego 1985/1986) wśród ogólnej liczby studentów trwało do grudnia 1995 r. Wtedy wielkości były następujące: studentów ogółem 4478, w tym kobiet 3465, czyli 72% (Archiwum UJK w Kielcach, sygn. 854/10, sygn. 854/5, sygn. 1783/9), mimo że mogło się wydawać, że utworzony w 1992 r. Wydział Zarządzania i Administracji, na którym zaczęto kształcić na dwóch kierunkach (zarządzanie i marketing oraz politologia) przyciągnie na studia więcej mężczyzn. Tymczasem do końca roku akademickiego 1999/2000 kobiety stanowiły dominującą, bo nieco ponad 70-procentową grupę wszystkich studentów (Archiwum UJK w Kielcach, sygn. 854/10, sygn. 854/5, sygn. 1783/9).

Do 2000 r. liczba absolwentów kieleckiej uczelni systematycznie rosła (jedynie w kilku latach zanotowano niewielkie spadki), a jej mury opuszczało coraz więcej osób posiadających odpowiednie kwalifikacje do nauczania na różnych etapach edukacji (tabela 16).

Oferta przedmiotów, do których uczenia przygotowywały uczelnie, była obszerna. Na studiach dziennych (poziom magisterski) w większości były to kierunki filologiczne (filologia polska, rosyjska, germańska) i pedagogiczne w zakresie nauczania początkowego. Dość często pojawiały się: historia, matematyka, fizyka, filozofia. Z kolei na studiach dziennych licencjackich nauczyciele zdobywali najczęściej kwalifikacje do nauczania matematyki, fizyki, informatyki oraz nauczania początkowego. Dwuletnie studia dzienne były natomiast w większości prowadzone przez instytuty matematyki i biologii, a wśród zaocznych studiów magisterskich przeważały polonistyka, historia i nauczanie początkowe (Wilkomirska, 2005, s. 83).

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach oferowała nauczycielom edukację na następujących kierunkach:

- studia dzienne: filologia polska, rosyjska, historia, bibliotekoznawstwo i informacja naukowa, matematyka, biologia, geografia, wychowanie techniczne, muzyczne, nauczanie początkowe, wychowanie przedszkolne, chemia,

Tabela 16. Absolwenci studiów dziennych WSP w Kielcach w latach 1989–2000*

Rok	Studia zawodowe	Jednolite studia magisterskie	Ogółem
1989	–	466	466
1990	–	640	600
1991	–	572	572
1992	–	519	519
1993	62	597	659
1994	75	650	725
1995	106	587	693
1996	259	581	840
1997	340	592	932
1998	256	484	740
1999	311	537	848
2000	499	552	1051

* dane bez absolwentów filii w Piotrkowie Trybunalskim

Źródło: (Archiwum UJK w Kielcach, sygn. 178, sygn. 1783/9, sygn. 2222/4, sygn. 2222/5, sygn. 2222/7, sygn. 2222/8, sygn. 2222/10, sygn. 2222/11).

fizyka, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, język angielski, niemiecki, politologia i nauki społeczne,

- studia zaoczne: wychowanie przedszkolne, nauczanie początkowe, matematyka, biologia, geografia, wychowanie muzyczne, historia, filologia polska, rosyjska, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza.

W informatorze ZiP CODN z 1992 r. znajdują się informacje na temat oferty kształcenia dla nauczycieli w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach m.in. na wymienionych wyżej kierunkach w formie studiów podyplomowych. Była ona skierowana do nauczycieli różnych specjalności z wykształceniem wyższym, do nauczycieli z wykształceniem wyższym uczących określonego przedmiotu, do nauczycieli z wykształceniem wyższym o kierunku humanistycznym oraz do nauczycieli i kadry kierowniczej (np. organizacja i zarządzanie oświatą) (Informator ZiP CODN, 1992, s. 26–29).

W 1989 r. swoje kwalifikacje na różnego rodzaju uczelniach, w kolegiach i na studiach nauczycielskich podnosiło 5,8% ogółu pełnozatrudnionych nauczycieli, a w roku szkolnym 1992/1993 było to już 8,6%. Z ponad 47 tys. nauczycieli, którzy wówczas studiowali, aż 78,5% kształciło się na studiach magisterskich, wyższe studia zawodowe wybrało 3,1% nauczycieli, natomiast studia nauczycielskie – 7,8%, kolegia – 2,3%, inny typ studiów (np. podyplomowe) – 8,2% nauczycieli. Na początku lat 90. wśród studiujących nauczycieli przeważali ci, którzy posiadali wykształcenie średnie. W roku szkolnym 1992/1993 nie

było województwa, w którym studiowałoby mniej niż 20% ogółu pełnozatrudnionych nauczycieli z wykształceniem średnim (Boguta, Stępniewski, 1994, s. 132–133). W tabeli 17 znajdują się dane dotyczące liczby nauczycieli, którzy doksztalali się w roku szkolnym 1992/1993 na terenie województw kieleckiego i tarnobrzeskiego.

Tabela 17. Pełnozatrudnieni nauczycieli studiujący w roku szkolnym 1992/1993 w województwach kieleckim i tarnobrzeskim

Województwo	Liczba nauczycieli	Wyższe magisterskie	Wyższe zawodowe	Kolegia nauczycielskie	Studium nauczycielskie	Inne studia	Razem
Kieleckie	19 362	1375	34	33	37	241	1720
Tarnobrzeskie	11 783	663	22	28	28	36	777

Źródło: (Boguta, Stępniewski, 1994, s. 144–145).

W kolejnych latach swoje kwalifikacje podnosiło coraz więcej nauczycieli. W roku szkolnym 1998/1999 w kolegiach doksztalało się 72 tys. osób (12,4% pełnozatrudnionych nauczycieli). Zarazem coraz mniej kandydatów było na studia dla pracujących (tzn. nauczycieli z wykształceniem średnim i na poziomie SN). Częściej taki rodzaj edukacji dotyczył nauczycieli wiejskich (29,7 tys. osób, czyli 16,8% ogółu pełnozatrudnionych nauczycieli na wsi).

W układzie wojewódzkim rozmiary doksztalania nauczycieli z wykształceniem średnim były zróżnicowane (tabela 18). Największa ich liczba występowała w roku szkolnym 1998/1999 w województwach mazowieckim (1,67 tys.), śląskim (1,08 tys.) i dolnośląskim (0,87 tys.), a najmniejsza w województwach świętokrzyskim (0,17 tys.), opolskim (0,26 tys.) i lubuskim (0,26 tys.). Należy podkreślić, że już około 2000 r. problem nauczycieli z wykształceniem średnim stał się w skali oświaty problemem marginalnym (Stępniewski, 1999, s. 169–173).

Tabela 18. Nauczyciele pełnozatrudnieni z wykształceniem średnim i na poziomie SN w województwie świętokrzyskim, którzy doksztalali się w roku szkolnym 1998/1999

Rodzaj studiów	Nauczyciele z wykształceniem średnim	Nauczyciele z wykształceniem na poziomie SN
Ogólna liczba	816	2652
Kolegium nauczycielskie, NKJO	11	12
Studia wyższe zawodowe	70	167
Studia magisterskie	84	442
Inne studia	2	1
Liczba studiujących	167	622

Źródło: (Stępniewski, 1999, s. 186).

W roku szkolnym 1998/1999 w województwie świętokrzyskim było ogółem 22 233 pełnozatrudnionych nauczycieli, z czego 2417 studiowało. W kolegiach nauczycielskich kwalifikacje zdobywało wówczas 56 osób, na studiach zawodowych – 331, a na studiach magisterskich – 1384. Ze studiów podyplomowych, nadających dodatkową specjalność, skorzystało w tym czasie 566 nauczycieli ze świętokrzyskiego (Stępniewski, 1999, s. 185).

Stale zwiększał się udział liczby nauczycieli z wykształceniem wyższym. W 2000 r. w województwie świętokrzyskim ich udział wynosił 88,9% (kraj – 84,4%). Należy podkreślić, że województwo to należało do regionów, w których ten udział był w tym okresie najwyższy w skali kraju. W świętokrzyskim występowało wówczas najmniej w kraju nauczycieli z wykształceniem średnim (3,2%, a w skali kraju – 4,8%). W latach 1998–2000 nastąpiła więc dalsza poprawa struktury wykształcenia nauczycieli, chociaż wciąż problemem było nauczanie bez odpowiednich kwalifikacji do konkretnego przedmiotu – 14,1% ogółu nauczycieli (tabela 19) (Stępniewski, 2001, s. 93, 138).

Tabela 19. Liczba nauczycieli pełnozatrudnionych w 2000 r. w województwie świętokrzyskim uczących zgodnie z kwalifikacjami

JĘZYK POLSKI	
Ogół nauczycieli uczących	1650
Nauczyciele uczący zgodnie ze swoją specjalnością	1531
Nauczyciele uczący niezgodnie ze swoją specjalnością	119
MATEMATYKA	
Ogół nauczycieli uczących	1419
Nauczyciele uczący zgodnie ze swoją specjalnością	1284
Nauczyciele uczący niezgodnie ze swoją specjalnością	135

Źródło: (Stępniewski, 2001, s. 194).

W 2000 r. w całej Polsce 86,1 tys. nauczycieli podnosiło swoje kwalifikacje w kolegiach nauczycielskich. Wciąż bardzo popularne były w tym czasie studia podyplomowe, które umożliwiały zdobycie dodatkowych kwalifikacji. W 1998 r. studiowało 72 tys. nauczycieli, z czego 13,7 tys. na studiach podyplomowych. W 2000 r. zwiększyła się zarówno liczba studiujących ogółem (86,1 tys.), jak i liczba osób zdobywających dodatkowe kwalifikacje na studiach podyplomowych (34,9 tys.). Należy podkreślić, że na poprawę struktury wykształcenia nauczycieli pracujących wpływało w tym okresie w większym stopniu doksztalcenie niż dopływ nowych specjalistów (tabela 20). W województwie świętokrzyskim 22,9% nauczycieli miało ukończoną formę doksztalcenia, a 35,6% – doskonalenia zawodowego (Stępniewski, 2001, s. 202, 207).

Tabela 20. Nauczyciele pełnozatrudnieni z wykształceniem średnim i na poziomie SN w województwie świętokrzyskim, którzy się dokształcali w roku szkolnym 2000/2001

Rodzaj studiów	Nauczyciele z wykształceniem średnim	Nauczyciele z wykształceniem na poziomie SN
Ogólna liczba	533	1374
Kolegium nauczycielskie, NKJO	10	12
Studia wyższe zawodowe	46	122
Studia magisterskie	56	109
Inne studia	–	–
Liczba studiujących	112	243

Źródło: (Stępniewski, 2001, s. 217).

W roku szkolnym 2000/2001 w województwie świętokrzyskim studiowało 2144 tys. pełnozatrudnionych nauczycieli (wszystkich było 18 328). W kolegiach nauczycielskich zdobywało kwalifikacje 111 nauczycieli, na studiach wyższych zawodowych – 307, a na studiach magisterskich – 765. Aż 841 nauczycieli kształciło się wówczas na studiach podyplomowych (Stępniewski, 2001, s. 216).

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach, w 2000 r. przekształcona w Akademię Świętokrzyską, wykształciła rzesze nauczycieli⁴. Tylko w roku akademickim 1998/1999 uczelnię kielecką opuściło 3884 absolwentów studiów dziennych, zaocznych i wieczorowych, a znakomita ich część podjęła pracę w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych Kielecczyzny. Absolwentów byłoby więcej, gdyby uczelnia posiadała wyższe limity przyjęć, ale te niestety podlegały rygorystycznym normom narzucanym decyzjami ministerialnymi. Zjawisko rekrutacji ilustruje tabela 21. Ten imponujący dorobek dydaktyczny uczelni pozwolił zapewnić szkolnictwu regionu kieleckiego wysoko kwalifikowane kadry specjalistów. Wielu absolwentów WSP w Kielcach pracowało również poza oświatą, przede wszystkim w placówkach kultury, redakcjach, policji, wojsku, radach narodowych, władzach terytorialnych itp. Pracując zarówno na tych, jak i na wielu innych stanowiskach absolwenci uczelni kieleckiej oddawali inspirująco na rozwój społeczno-gospodarczy i kulturalny regionu świętokrzyskiego.

Na zakończenie należy podkreślić, że niemała grupa obecnych pracowników naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Kochanowskiego w Kielcach została wykształcona właśnie w Wyższej Szkole Pedagogicznej. Nie sposób też pominąć tego, że uczelnia kielecka chlubi się największym ilościowo wskaźnikiem kształceniowym. Żaden z wcześniej istnieją-

⁴ Ustawą z dnia 23 stycznia 2008 r. Akademia Świętokrzyska im. Jana Kochanowskiego została przemianowana na Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Tabela 21. Rekrutacja w WSP w Kielcach w roku akademickim 1999/2000 według stanu na dzień 15 października 1999 r.

Lp.	Kierunek studiów	Studia dzienne			Studia zaoczne i wieczorowe			Razem przyjęto
		limit	kandydaci	przyjęto	limit	kandydaci	przyjęto	
Wydział Humanistyczny								
1.	Bibliotekoznawstwo	90	154	90	130	107	105	195
2.	Filologia:							
	rosyjska	45	53	37	–	–	–	37
	język rosyjski biznesu	45	41	33	–	–	–	33
	angielska	40	352	41	25	91	26	67
	germańska	40	126	44	25	38	22	66
3.	Filologia polska	100	241	92	160	106	96	188
4.	Historia	100	226	85	250	207	201	286
	Razem	460	1193	422	590	549	450	872
Wydział Matematyczno-Przyrodniczy								
1.	Biologia	76	134	76	84	99	85	161
2.	Chemia	100	85	64	50	49	49	113
3.	Fizyka	230	112	107	57	–	–	107
4.	Geografia	220	273	199	225	208	206	405
5.	Matematyka (st. licencjackie)	110	113	94	120	53	53	147
	Razem	736	717	540	536	409	393	933
Wydział Pedagogiczny								
1.	Pedagogika	300	1000	312	1075	1015	846	1158
2.	Wychowanie muzyczne	30	50	31	30	34	31	62
	Razem	330	1050	343	1105	1049	877	1220
Wydział Zarządzania i Administracji								
1.	Ekonomia	80	351	86	310	352	304	390
2.	Politologia	150	276	150	695	665	651	801
3.	Zarządzanie i Marketing	260	293	249	925	835	833	1082
	Razem Wydz. Zarządz. i Admin.	490	920	485	1930	1852	1788	2273

Tabela 21. cd.

Filia w Piotrkowie Trybunalskim								
1.	Ekonomia	180	264	170	380	343	308	478
2.	Filologia:							
	angielska	40	112	40	30	23	25	65
	germańska	40	83	40	40	23	15	55
3.	Filologia polska	200	182	102	200	66	175	277
4.	Historia	100	134	103	160	87	87	190
5.	Pedagogika	200	458	201	400	456	387	588
	Razem Filia w Piotrkowie Trybunalskim	760	1233	656	1210	998	997	1653
	Razem Uczelnia	2776	5113	2446	5371	4857	4505	6951

Źródło: (*Głos Akademicki*, 1999).

cych zakładów kształcenia nauczycieli (licea pedagogiczne, studia nauczycielskie) nie osiągnął tak wielkich sukcesów, chociaż i one mają swój cenny wkład w proces przeobrażeń cywilizacyjnych Kielecczyny i jej usytuowania na wysokiej pozycji rozwoju społeczno-kulturalnego wśród innych regionów kraju.

ZAKOŃCZENIE

Rok 1989 pokazał, że polski system szkolnictwa był nieadekwatny do stawianych mu wyzwań. Ponieważ specyfika dokonujących się przemian społeczno-ekonomicznych i ewoluujących potrzeb rynku pracy nie znajdowała w nim odzwierciedlenia, konieczne stało się przystosowanie go do nowych wymagań społeczno-gospodarczych. Zdecydowanych działań wymagała sytuacja kadrowa szkolnictwa, w którym około 120 tys. nauczycieli nie posiadało odpowiednich kwalifikacji pedagogicznych.

Analiza danych liczbowych dowodzi, że począwszy od 1990 r. systematycznie wzrasta liczba nauczycieli pełnozatrudnionych z wykształceniem wyższym magisterskim, a maleje liczba nauczycieli pełnozatrudnionych, którzy posiadają wykształcenie średnie. Równocześnie zmniejsza się liczba nauczycieli z wyższym wykształceniem, którzy nie posiadają uprawnień pedagogicznych. Coraz więcej nauczycieli posiada uprawnienia do nauczania konkretnego przedmiotu. Poprawie wykształcenia nauczycieli sprzyja dynamiczny rozwój sektora uczelni niepaństwowych, możliwy dzięki ustawie o szkolnictwie wyższym. Rozwojowi szkolnictwa wyższego towarzyszy rozwój nowych form kształcenia, m.in. studiów niestacjonarnych, niezwykle popularnych wśród studentów.

Sytuacja w szkolnictwie wyższym znalazła odzwierciedlenie również

w kształceniu nauczycieli, którzy mieli do wyboru wiele możliwości zdobywania i poszerzania swoich kwalifikacji. Efektem tego stanu rzeczy był wzrost liczby nauczycieli z wykształceniem wyższym oraz nauczycieli zdobywających dodatkowe kwalifikacje.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum UJK w Kielcach:

- Roczne sprawozdanie statystyczne GUS S-11 o studiach dziennych za 1980 rok, sygn. 854/5.
- Roczne sprawozdanie GUS S-11 o studiach dziennych, rok akademicki 1985/86, sygn. 854/10.
- Roczne sprawozdanie o studiach dziennych, S-10, sygn. 178, sygn. 1783/9, sygn. 2222/4, sygn. 2222/5, sygn. 2222/7, sygn. 2222/8, sygn. 2222/10, sygn. 2222/11.
- Roczne sprawozdanie SUS, S-w-10 o studiach zaocznych za rok 1990, sygn. 1783/9.
- Roczne sprawozdanie statystyczne GUS S-10 o studiach dziennych, stan z 31 grudnia 1995 r., sygn. 1783/9.

Literatura

- Banach, C. (1999). *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Bida, A., Robak, J., Strzemieczny, J. (1992). Kształcenie nauczycieli: stan obecny i perspektywy zmian. *Kształcenie Nauczycieli. Suplement do Kwartalnika Pedagogicznego*, 1(1).
- Boguta, K., Stępniewski, I. (1994). *Nauczyciele w roku szkolnym 1992/93. Informacje statystyczne*, Warszawa.
- Chmielewski, W. (2015). Obraz nauczyciela PRL w świetle własnych wspomnień. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika*, 31(426), 13–35,
DOI: http://dx.doi.org/10.12775/AUNC_PED.2015.001.
- Głos Akademicki. Biuletyn Informacyjny WSP*. (1999). (20).
- Gołębiak, B.D. (1998). *Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – biegłość – refleksyjność*. Toruń–Poznań: Wydawnictwo Edytor.
- GUS (1990–2007). *Roczniki Statystyczne z lat 1990–2007*. Warszawa.
- GUS (1992). *Warunki życia ludności w 1991 roku*. Warszawa.
- GUS (2000). *Szkoły wyższe i ich finanse w 1999 roku*. Warszawa.
- Informator ZiP CODN (1992). *Studia podyplomowe dla nauczycieli prowadzone przez uczelnie wyższe w roku 92/93*. Warszawa.
- Komitet Ekspertów ds. Edukacji Narodowej (1990). *Edukacja w warunkach zagrożenia. Podstawowe tezy raportu Komitetu Ekspertów do spraw Edukacji Narodowej*. Warszawa–Kraków.
- Kupisiewicz, C. (1994). *Propozycje i kierunki reform szkolnych w USA, Anglii i Polsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Majewski, S. (1996). Przemiany oświaty i wychowania w Polsce w latach 1989–1995. *Kieleckie Studia Pedagogiczne i Psychologiczne*, 11, 189–214.

- Majewski, S. (2005). Tendencje zmian w systemie zarządzania oświatą w Polsce doby transformacji ustrojowej (1989–2004). *Studia Pedagogiczne Akademii Świętokrzyskiej*, 15, 125–139.
- Mikuła, E. (2004). Społeczny wymiar transformacji. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, (4), 261–274.
- Mikuła-Bączek, E. (2009). Przeobrażenia instytucjonalne a jakość edukacji szczebla wyższego w Polsce w latach 1990–2006. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, (14), 461–473.
- Nowak-Lewandowska, R. (2006). Rola systemu edukacji w kształtowaniu jakości wykształcenia zasobów pracy. W: D. Kopycińska (red.), *Kapitał ludzki w gospodarce opartej na wiedzy* (s. 148–158). Szczecin: Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Pilkiewicz, M. (1974). *Społeczno-demograficzna charakterystyka studentów Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Kielcach z lat 1969/70–1972/73*, Kielce.
- Stępniewski, I. (1999). *Nauczyciele w roku szkolnym 1998/1999*. Warszawa: Wydawnictwo CODN.
- Stępniewski, I. (2001). *Nauczyciele w roku szkolnym 2000/2001*. Warszawa: Wydawnictwo CODN.
- Strzelecka-Ristow, A. (2015). Kolegia nauczycielskie jako alternatywna forma kształcenia nauczycieli – idee założycielskie, oczekiwania, niepokoje. *Forum Oświatowe*, (2), 211–229.
- Szczepański, J. (2009). Wstęp. W: J. Szczepański (red.), *Świętokrzyski słownik biograficzny* (T. 2). Kielce: Agencja Reklamowo-Wydawnicza „Jard”.
- Szempruch, J. (2001). *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*. Rzeszów: Wydawnictwo Oświatowe Fosze.
- Szyska, M. (2010). Edukacja w Polsce – konieczność reformy i nowe wyzwania. *Roczniki Nauk Społecznych*, 2(38), 255–274.
- Ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. 1961, nr 32, poz. 160).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r. – Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela (Dz.U. 1972, nr 16, poz. 114).
- Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. nr 65, poz. 385).
- Walkowska, W. (2002). Edukacja. W: L. Frąckiewicz (red.), *Polityka społeczna. Zarys wykładu wybranych problemów* (s. 215–238). Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Wiłkomirska, A. (2005). *Ocena kształcenia nauczycieli w Polsce*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

SUMMARY

The events of 1989 became a source of changes in all areas of political, social, economic and cultural-educational life. Radical changes that took place at the beginning of the 1990s became a source of new educational problems. It became necessary to redefine the ideas, tasks, and goals of education and to formulate a program for their implementation. The state of education, which was the effect of the previous political system, required concrete corrective actions. Lack of proper teacher education was also a problem for the Kielce region. As a result of political changes that took place after 1989, the education system began to be adapted to the requirements of civilization at the turn of the 20th and 21st centuries. Not only did changes in the structure of education of children

and youth, but also teacher education prove necessary. The idea was to create conditions so that the teaching staff would be chosen by the youngest people who identify with the profession of the teacher. Educational authorities also recognized the need to educate teachers of these specialties that would meet the current needs of education. Kindergarten and primary school teachers were to gain professional qualifications in colleges in the form of higher vocational studies. It was also planned to introduce a two-subject teacher education and to adapt the system of their improvement to changes taking place in education. In the years 1996–2000, the education structure of newly admitted teachers improved. More and more of them had higher education, at the same time the number of teachers with secondary education and at the level of the teacher study and the college was systematically decreasing. The number of full-time teachers with master's degree was systematically increasing. After 1989, the number of teachers with higher education who did not have pedagogical qualifications was constantly decreasing.

Keywords: systemic transformation; teacher training; teacher studies; pedagogical qualification